

MADDE KULLANIMI VE BABA OĞUL İLİŞKİLERİNE DAİR NİTEL BİR DEĞERLENDİRME*

İlker AKTÜRK*

Ömer Miraç YAMAN**

ÖZ

Madde kullanım ekseninde baba çocuk ilişkisine odaklanan çalışma sayısı oldukça azdır. Bu çalışma madde kullanım sürecinde şekillenen baba oğul ilişkisini betimleyebilmek adına yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve 20 baba, 20 madde kullanıcısı olmak üzere toplamda 40 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda *Babalığa İlişkin Tanımlamalar, Babalar ve Duygusal İletişim ve Madde Kullanım Sürecinde Baba Oğul İlişkisi* olmak üzere 3 tema ortaya çıkmıştır. Katılımcıların babalara ve babalığa ilişkin tanımlamaları; sorumluluk sahibi, kural koyucu, eğitici, koruyup kollayıcı şeklinde dile getirmektedir. Katılımcıların bu tanımlamalarının babalarından beklenen davranışlarla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bunlar, toplumdaki hâkim babalık kültürüne ilişkin ipuçlarını da bünyesinde taşımaktadır. Babalar ve oğulları arasındaki ilişki genel itibarıyla duygusal açıdan eksik bulunmuştur. Madde kullanım sürecinde babaların çocuklarına sevdiğini söylemek, derdini paylaşmak, sözel destek sağlamak gibi sözel duygu ifadelerinde ve sarılmak, başını okşamak gibi fiziksel duygu ifadelerinde önemli eksikliklerin olduğu görülmüştür. Duygu ifadelerindeki eksiklik, babaların reddedici tutumlarla anılmalarına, soğuk ve mesafeli ilişkiler ile tanımlanmalarına yol açmaktadır. Bu yönüyle ilişkinin çoğunlukla olumsuz olarak nitelendirildiği görülmüştür. Madde kullanım sürecinin hem baba hem de çocukta oluşturduğu etki, bu ilişkiyi iyice yıpratmakta ve sağlıklı bir ilişki kurulmasını zorlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Babalık, Madde Kullanımı, Sosyal Hizmet, Bağımlılık.

A QUALITATIVE EVALUATION OF SUBSTANCE USE AND FATHER-SON RELATIONSHIPS

ABSTRACT

The number of studies focusing on the father-child relationship in the context of substance use is very few. This study was conducted to describe the father-son relationship formed during the substance use process. Qualitative research methods were used in the research and in-depth interviews were conducted with a total of 40 people, including 20 fathers and 20 substance users. As a result of the analysis of the data obtained from the interviews, three themes emerged: Definitions of Fatherhood, Fathers and Emotional Communication, and Father-Son Relationship in the Substance Use Process. The participants' descriptions of fathers and paternity were "responsible", "rule maker", "educator", and "protector". These descriptions of the participants are thought to be related to the behaviours expected of their fathers. Meanwhile, they include indications about the dominant fatherhood culture in society. The relationship between fathers and sons was generally found to be emotionally lacking. It has been observed that fathers have significant deficiencies in verbal emotional expressions such as saying they love their children, sharing their problems, providing verbal support, and physical expressions, and such as hugging and caressing their heads during the substance use process. The lack of emotional expressions causes fathers to be referred to with rejecting attitudes and to be identified with cold and distant relationships. In this regard, it was demonstrated that the relationship was mostly described as negative. The effect of the substance use process on both the father and the child wears out this relationship and makes it difficult to establish a healthy relationship.

Keywords: Fatherhood, Substance Use, Social Work, Addiction.

Atf: AKTÜRK, İ., YAMAN, Ö. M. (2021). "Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme", İMGELEM, 5 (9): 447-477.

Citation: AKTÜRK, İ., YAMAN, Ö. M. (2021). "A Qualitative Evaluation Of Substance Use And Father-Son Relationships", İMGELEM, 5 (9): 447-477.

* Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Bölümü Yüksek Lisans programı kapsamında Doç. Dr. Ömer Miraç Yaman'ın danışmanlığında İlker Aktürk tarafından hazırlanan "Madde Bağımlısı Bireylerin Ailelerinde Babanın Temsili ve Konumu Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında toplanan veriler kullanılmıştır.

* Sosyal Hizmet Uzmanı, İstanbul, E-mail: illkerakturk@gmail.com, ORCID Number: 0000-0001-9626-3275

** Doçent, Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-mail: omermirac@gmail.com, ORCID Number: 0000-0001-9989-8575

Başvuru / Received: 5 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 24 Kasım / November 2021.

Araştırma Makalesi/ Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

Addiction, which develops with substance use, directly affects the family and causes numerous imbalances in the family. In a good deal of studies, the effect of addiction on the family is referred to and the position of the family in the process is underlined. However, in studies about the family and its members in substance use processes, mothers and the phenomenon of motherhood generally come to the fore. Therefore, in studies on the position of the family in addiction, mothers are meant by family.

The fact that the literature focuses on the mother may cause the role of the father, another member of the family, to be overlooked, which is thought to be effective in the substance use process. Thus, it may result in the fact that fathers' position in the substance use process is not noticed and their participation in treatment is not ensured, especially in terms of practitioners. At this point, determining the roles played by fathers in their children's substance use processes and trying to clarify their position has important implications. Studies indicate that fathers have a significant influence on their children's substance use. However, almost all of these studies are of foreign origin. It is among the goals of this study to address the effect of fathers on their children's substance use in the context of the father-son relationship. Hereby, it is aimed to put emphasis on fathers, who are overlooked parents in the substance use and addiction literature. In this study in which the relationships that change with substance use and the changes they experience in the process are discussed and the structure of the mutual relationship and interaction between fathers and their sons who use drugs has been described.

Qualitative research methods were used in the study and it was designed with a phenomenological design. Individual interviews were conducted with 40 people, 20 of them were fathers and 20 of them were substance users, and questions were asked to the participant groups in line with the interview forms prepared earlier. The purposive sampling method and criterion sampling technique were used for the selection of the participants. In the selection of the participants to be included in the research; criteria such as having at least one outpatient or inpatient treatment attempt before, not having an active psychotic process, not having a professional interview with the researcher, and not having another relative not participating (like own fathers) in the study were followed. The last criterion has an important effect on the formation of the research sample. If a substance user was interviewed, his father, if a father was

interviewed, his son who used substances were not included in the study. The interviews were audio-recorded by the consent of the participants and then transcribed. As a result of the descriptive analysis of the 372-page transcript, 40 different codes were obtained and the re-readings made in the context of these codes demonstrated that the discourses of the participants could be handled under 3 different themes: Definitions of Fatherhood, Fathers and Emotional Communication, and Father-Son Relationship in the Substance Use Process.

In general, these themes have important relationships with each other. Because the definitions developed for fatherhood point to expectations of fathers and they are positioned as important determinants of the relationship between fathers and their sons. Definitions for paternity; it is seen that it is formed in the context of being responsible, being an educator, protecting, and setting rules. It is thought that the culture of fatherhood in society has an important effect on the participants' definitions of fathers. Since the culture of fatherhood involves a structure including the behaviors to which the society attributes and expects of the father, the aforementioned definitions of the participants also clearly reveal the expectations of the fathers, as expressed previously.

One of the most important things of the relationship between fathers and sons is emotional communication. It is also among the most fundamental problems of the relationship between them. The lack of emotional expressions in the relationship comes to the fore. While these may be physical expressions of emotion such as hugging, caressing, and kissing, they also include verbal expressions such as saying one's love, giving moral support, and talking about problems. There is a serious lack of verbal and physical expressions of emotion in the relationship between fathers and their sons. With the substance use process, the size of this gap between father and son grows more and more and emotional expressions show themselves as negatively charged. This deficiency in fathers' emotional expressions can be identified with rejecting fatherhood. Studies also confirm this result we have obtain. Rejecting attitudes and distances are apparent the relationship that substance users have with their fathers. The distanced, unexpressed father-son relationship, when combined with the father's reactivity and aggression during the substance use process, can have an effect that will both trigger substance use and hinder treatment. It is understood that this lack of emotional expressions of fathers has two dimensions. The first of these is that fathers do not know how to express emotion and they lack skills in this regard. It is understood that these fathers do not generally see emotional expressions from their fathers. The latter is to consciously form relationships that lack emotional expressions despite having the skill. Based on this lies the concern that the authority

established by the father will be corrupted and that the rule-making of the father will be damaged through emotional expressions.

The general dimension of the relationship between fathers and their sons is negative. Substance abusers users mostly express negative statements about their fathers. The prominent element here is "not being a father and son". The physical and emotional deprivation of the father prevents the development of the father-son relationship, which exceedingly reduces the quality of the relationship. The father-son relationship, which have been exposed to a serious crisis with the substance use process, may be more affected by substance use if it has weak foundations. Therefore, the high visibility of fathers both physically and emotionally is important for the positive development of relationships.

GİRİŐ

Madde kullanım hikayesinde madde kullanan çocuklar ve babaları arasındaki iliŐki belirsiz bir nitelik taŐmaktadır. Bu iliŐkiye dair netliğin artmasının, baba ve madde kullanan çocuğu arasındaki etkileŐimin madde kullanımı üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza ve bu sũreçteki tarafların davranıŐlarının meslek elemanlarınca manipũle edilebilmesine imkân sağlayacağı dũŐũnũlmektedir. Nitekim, babalar ve çocukları arasındaki iliŐkinin niteliği madde kullanım sũrecini pekiŐtirebilir veya bu sũrecin daha az zararla geçirilmesini sağlayabilir ve tedavi fikrini ẽn plana ıkarabilir. Dolayısıyla bu iliŐkiyi anlamaya ıalıŐmak, madde kullanıcılarının madde kullanımlarını deęiŐtirmeye yœnelik mũdahale edilebilecek bir alanın açılması anlamına gelmektedir. Bu ıalıŐmada madde kullanan çocuğu olan babalar ve çocukları arasındaki iliŐki üzerinde durulacaktır. Ancak bu noktada dikkat çekici unsur bu bağlamda yapılan ıalıŐmaların sayısının azlığıdır. ıalıŐmanın literatũr kısmında babalar ve madde kullanan çocukları arasındaki iliŐkiye iliŐkin spesifik verilere sahip olan araŐtırmaların verilmesinin œnemli olduğu dũŐũnũlmũŐ ve genel olarak buna odaklanan araŐtırmalara yer verilmiŐtir.

Babalar ve çocukları veya babalık üzerine yapılan araŐtırmaların sayısında son dœnemde œnemli artıŐ gœrũlũyor olsa da bu ilginin uzun bir tarihi bulunmamaktadır. Ȗzellikle çocuk geliŐimi konusunda annenin konumuna daha ıok odaklanmak, annelik konusundaki araŐtırmaları ẽn plana ıkarırken, babalığın gœz ard edilmesine neden olmuŐtur (Lynn 1974). Nitekim Rohner ve Veneziano'ya (2001) gœre babalar 1970'li yıllara kadar ihmal edilmiŐ ve ebeveyn olarak annelik ẽn plana ıkarılmıŐtır. Gũnũmũze doğru geldikçe babaların daha katılımcı bir yapıya bũrũnmesi, toplumdaki babalık kũltũrũnũn uğradığı dœnũŐũmle yakından

ilişkilidir ve bu dönüşüm, babaların kendisine bilimsel literatürde de yer bulmasını sağlamıştır (Özkardeş 2010). Bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan madde kullanımı için de durum benzer bir seyir izlemektedir. Madde kullanımı konusunda özellikle babalara odaklanan çalışmalara rastlamak güçtür. Babalar ve madde kullanımıyla ilgili yürütülen çalışmalar genellikle “madde kullanan babaları” kapsamaktadır (McMahon ve Rounsaville 2002; Söderström ve Skårderud 2013).

Madde kullanımı sonucunda ortaya çıkan bağımlılık, bir aile hastalığı olarak nitelendirilmektedir (Roth 2010). Günümüze doğru gelindikçe bağımlılık yalnızca bireysel bir rahatsızlıktan çok; ailede meydana gelen, aileyi etkileyen, ailenin çözüm noktasında işlevsel olduğu düşünölmeye başlamıştır (Gruber ve Taylor 2006). Nitekim Orford ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan çalışmada, madde kullanımı konusunda annelerin, babalardan daha fazla araştırmanın öznesi haline getirildiği çıkarımına ulaşılabilmektedir. Aynı çalışmada araştırmacılar, araştırmalarına babaları da dahil etmiş olmaları sebebiyle çalışmalarının diğerlerinden ayrılmış olduğundan bahsetmektedirler. Bu durum babaların, çocuklarının madde kullanımı ve bağımlılık süreçlerindeki konumunun belirlenmesi ve buna uygun müdahaleler geliştirilmesi noktasında önemli zorlukları bünyesinde barındırabilmektedir. Dolayısıyla babaların dahil edildiği ve babaların özne olarak alındığı araştırmaların yürütölmesi önem taşımaktadır.

Bu kapsamda yapılan çalışmalar çoğunlukla yurtdışı menşeli araştırmaları kapsamaktadır. Bu çalışmalarda genel itibariyle babaların, çocuklarının madde kullanımları sürecinde önemli bir rol oynadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Örneğin, Harbin ve Maziar (1975) tarafından yapılan çalışmada, eroin kullanıcıları babalarını, babalık yapamayan kişiler olarak tanımlamakta ve babalarıyla olan ilişkilerine yönelik ipuçları sunmaktadırlar. Eldred ve arkadaşları da (1974) daha önceki çalışmaya benzer bulgulara ulaşmışlardır. Onlar da eroin bağımlılılarıyla yaptıkları çalışmada, eroin bağımlılarının, bağımlı olmayanlara göre babalarına ilişkin daha negatif düşüncelere sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Baer ve Corrado'nun (1974) çalışmasında ise babalar ve madde kullanan çocukları arasındaki ilişkiye ilişkin önemli bir sonuca ulaşılmıştır. Madde kullanan kişilerin, kullanmayanlara kıyasla babalarına karşı tutum farklılıkları sergiledikleri ve babalarını sevecenlik, dostluk, arkadaşlık gibi yakın ilişkiyi ifade eden kavramlarla, kontrol grubuna göre, daha az tanımladıkları görölmüştür. Stern ve arkadaşları (1984) tarafından ergen madde kullanıcılarıyla yapılan araştırmaya göre ise ergenlerin babalarıyla kurduğu ilişkide duygusal boşluklar bulunmaktadır. Bu babanın fiziksel varlığı ancak duygusal olarak yoksunluğu şeklinde kendini göstermektedir. Emmelkamp ve

Heeres (1988) tarafından yapılan çalışmada ise madde kullanıcılarının babalarıyla kurdukları ilişkiye ilişkin önemli bulgulara ulaşılmıştır. Madde kullanıcılarının babalarıyla daha soğuk ve mesafeli ilişkiler kurdukları ve babaların reddedici tavırlarının ön planda olduğu fark edilmiştir.

Nitekim benzer bir bulgu çocuğu duygu durum bozuklukları yaşayan babalarda da bulunmaktadır. Bu babaların, çocuklarına karşı negatif duygulara daha çok sahip oldukları belirtilmektedir (Shock vd., 2002). Glavak ve arkadaşları (2003) tarafından yapılan çalışmada da madde kullanıcılarının babalarında, annelerine göre daha önemli düzeyde reddedicilik bulunduğu ortaya konulmuştur. Prendergast (1974) ise benzer bulgulara ulaşan bir diğer araştırmacıdır. Esrar kullanıcılarıyla yaptığı çalışmada, kullanıcıların babalarıyla kurdukları ilişkide gerginliğin ve stresin baskın olduğu ortaya çıkmıştır. Ülkemizde madde kullanımı üzerine yapılan bir çalışmada ise madde kullanım tedavisini yarıda bırakan danışanların önemli kısmının babasıyla ilişkisinin kötü olduğu bulunmuştur (Şimşek vd. 2018). Babaların reddedici tavır ve tutumlarının madde kullanıma katkı yaptığı sonucuna ulaşılan bir diğer araştırma da Caliendo ve arkadaşları (2017) tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada babaların, annelere göre daha reddedici tutumları olduğu ve babaların, babalık görevlerini yeteri kadar yerine getirmemelerinin burada bir boşluk doğurabileceği ve bu boşluğun çeşitli zararlara yol açabileceği ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmalar, madde kullanımı ve babalık konusunun çok boyutlu şekilde daha derinlemesine araştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu veriler göz önüne alındığında babaların, çocuklarının madde kullanımı süreçlerinde önemli etkileri olduğu anlaşılmakta, dolayısıyla babaları ve madde kullanan çocukları arasındaki ilişkinin derinlemesine incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada madde kullanan çocuklar ve babaları arasındaki ilişkinin yapısı analiz edilmeye çalışılacaktır. Literatürdeki araştırmalar, babalar ve çocukları arasındaki ilişkin reddediciliğe ve soğuk tutumlara dayandığını ortaya koymaktadır. Ancak ülkemizde bu minvalde yürütülmüş bir çalışma olmaması sebebiyle kültürel bağlamda bir değişimin söz konusu olup olmadığını keşfetmek de bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Genel itibarıyla bakıldığında madde kullanıcılarının babalarına ve babalığa ilişkin algılarına ulaşmak, babalar ve madde kullanan oğulları arasındaki ilişkinin boyutlarını ve yapısını keşfedebilmek ve son olarak madde kullanım sürecinin babalar ve oğulları arasındaki ilişki üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmak bu çalışmaların birincil amaçları arasında yer almaktadır.

Yöntem

Araştırmada baba ve madde kullanan çocuğu arasındaki ilişkinin betimlenmesine ve derinlemesine analiz edilmesi amaçlanması sebebiyle nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, genelleme kaygısının ön planda olmadığı ve bir meseleye ilişkin algıların ve gerçekliğin kendi bağlamında değerlendirilmeye çalışıldığı tekniklerin kullanımını kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016). Bunlar arasında yer alan fenomenolojik yöntem, bireylerin hikayeleri ve anlatıları üzerinden belli olgularının, onlar için nasıl bir gerçekliğe karşılık geldiğini anlama noktasında işlevsellik sağlamaktadır. Araştırmamızın amaçlarıyla uyumu sebebiyle kurgusu, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşıma göre yapılmıştır.

Katılımcılar

Araştırma, 40 kişilik bir örneklem grubu ile yürütülmüştür. Bu 40 kişinin, 20'si madde kullanıcısı, diğer 20'si ise madde kullanan çocuğu olan babalardan oluşmaktadır. İncelemek istenen olgunun tüm boyutlarıyla ele alınması amaçlandığından hem babalar hem de madde kullanıcıları ile görüşülmüştür. Bu katılımcılara ilişkin özellikler Tablo 1 ve Tablo 2'de yer almaktadır. Yıldırım ve Şimşek'e (2006) göre fenomenolojik araştırmalar, çalışılan olguyu en iyi şekilde temsil edebilecek bireylerin ve grupların katılımıyla gerçekleştirilmelidir ve ölçüt örnekleme burada önemli bir araç niteliği taşıyabilmektedir. Buradan hareketle, Araştırmada çalışılacak örneklem grubunun seçilmesinde amaçlı örneklem yöntemi tercih edilmiş ve bu doğrultuda ölçüt örnekleme baz alınmıştır. Ölçüt örneklemede, örneklem grubuna seçilecek kişilerin seçiminde bazı kriterlerin belirlenmesi ve bu kriterlere göre bireylerin araştırma kapsamına alınması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek 2016). Örneklemin sayısı ise kuramsal örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kuramsal örneklemede, araştırma sonuçlarının doyum noktasına ulaşması ön planda yer almaktadır. Elde edilen sonuçların doyum noktasına ulaşması ise farklı katılımcılardan toplanan verilerin, benzer sonuçlar vermeye başlaması ile karakterize edilmektedir. Bu çalışmada da 20 kişilik madde kullanıcısı grubu ve 20 kişilik madde kullanıcısı yakını olan baba grubu ile yapılan görüşmelerde toplanan veriler tekrar etmeye başladığında örnekleme yeni katılımcı dahil edilmemiştir. Bu kapsamda daha önce planlanan görüşmeler ise iptal edilmiştir.

Araştırmanın 2 farklı grubu içermesi sebebiyle her grubun örnekleme dahil olma kriteri farklı olarak belirlenmiştir. Ancak bu farklılıkların, birbiriyle çelişmeyen bir yapıda olmasına özen gösterilmiştir. Madde kullanıcısı katılımcılar için; en az 1 kez ayaktan veya yatılı madde kullanımı tedavisi girişiminin olması aktif psikoz tablosunun bulunmaması, araştırmacı ile daha

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme

önce psikoterapi ekseninde görüşme yapmaması olması ve ailesinden başka bir üyenin (babanın) araştırma amacıyla görüşülenler arasında yer almaması olarak belirlenmiştir. Madde kullanan çocuğu olan babalar için; en az 1 kez ayaktan veya yatılı madde kullanımı tedavisi alan madde kullanıcısı çocuğu olması, araştırmacı ile psikoterapi ekseninde bir görüşme gerçekleştirmemiş olması ve ailesinden başka birinin (madde kullanan çocuğu) araştırmaya katılmaması olması şeklinde kriterler belirlenmiştir. Bu arasında yer alan “araştırmacı ile psikoterapi görüşmemesi yapmamış olmak” kriteri, araştırmacı ve katılımcı arasında geçmişteki psikoterapi ilişkisinin araştırma sonuçlarına etkisi olabileceği veya halihazırda devam eden bir psikoterapinin araştırmaya sonuçlarını etkileyebileceği ya da araştırmanın devam eden psikoterapi sürecini etkileyebileceği göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Katılımcı grupların belirlenmesinde dikkat edilen en önemli kriter ise bir aileden hem baba hem de madde kullanan kişiyle görüşülmemesidir. Böyle bir tercihte bulunulmasının en önemli amacı, araştırmanın özellikle tedaviye devam eden katılımcıların tedavi sürecine herhangi bir etkide bulunmasının önüne geçmektir.

Kriterleri sağlayan ve gönüllü olarak araştırmaya katılmak istediğini beyan eden katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada kullanılacak örnekleme ulaşmada ayaktan veya yatılı madde kullanım tedavisi veren sivil toplum kuruluşlarından ve bireysel çalışma yürüten profesyonellerden destek alınmıştır. Araştırmacı tarafından örneklem kriterlerini karşıladığı görülen ve özellikle tedaviye devam eden katılımcıların, tedavi süreçlerinin zarar görmemesi noktasında katılımcıyı araştırmaya yönlendiren meslek elemanı ile görüşmeler yapılarak onay alınmıştır. Bu bağlamda 1 katılımcı ile yapılan görüşme, araştırmacının profesyonel destek sağladığı kişilerden olması sebebiyle (sonradan fark edilmiştir) araştırma verilerinden çıkarılmıştır.

Etik Kurul

Bu çalışmanın etik kurul onayı 03.12.2019 tarihinde 2019/141 karar no ile İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’ndan alınmıştır.

Araştırmacının Konumu

Nitel araştırmalar, yorumlayıcı paradigma odağında yürütülen ve genelleme kaygısı gütmeyen bir olgunun derinlemesine araştırılmasını ve anlamlandırılmasını içeren süreçleri kapsamaktadır. Bu özelliklerinden dolayı nitel araştırmalarda araştırma sonuçları, araştırmacının varlığından bağımsız olarak değerlendirilememektedir. Bu sebeple, yürütülen

çalışmalarda araştırmacının konumunun betimlenmesi önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016).

Bu çalışmayı yürüten araştırmacıların, ana çalışma alanı alkol madde kullanımı ve davranışsal bağımlılıklar olup, bu anlamda profesyonel görüşmeler gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla araştırmacıların halihazırda madde kullanan kişilerle ve aileleriyle profesyonel ilişkiler kurmakta ve bu bağlamda çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu yönüyle araştırmacıların, araştırma süreci dışında da çalışılan grup ile yakın temasta olması, araştırma sürecini olumlu etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Zira araştırmacılar, araştırma kapsamı dışında da çalışılan gruba dair gözlem yapma imkanına sahiptir. Bununla beraber, araştırmacıların çalışılan gruba ilişkin bu yakınlığı bazı dezavantajlı noktaları da içermektedir. Bunlardan en önemlisi, araştırmacının madde kullanan kişiler ve babalarıyla yaptığı görüşmelerde aradaki ilişkinin genel itibarıyla olumsuz bir nitelik taşıdığına yönelik tecrübesidir. Nitel yöntemlerde araştırmacıların çalışılan konuya ilişkin ön bilgilerinin varlığının tamamıyla reddedilmediği bilinmektedir. Zira herhangi bir çalışmada %100 objektifliğin sağlanmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir (Yıldırım 1999). Bu sebeple araştırmacı, araştırma sürecini yürütürken araştırma sorularının hazırlanması, görüşme formunun oluşturulması ve görüşmelerin yapılarak verilerin yorumlanması noktasında daha önceki tecrübesinin farkında olarak hareket etmiş ve geçmişe dayanan bu bilgileri araştırmaya yansıtılmaya gayret göstermiştir.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma yöntemleri ile yürütülen çalışmalarda birçok veri toplama yöntemi bulunmaktadır. Bunlar arasında en sık kullanılan ise derinlemesine görüşmeler yapmaktır (Creswell 2016). Madde kullanıcıları ve madde kullanan çocuğu olan babalar ile yürütülen bireysel görüşmeler, bu çalışmanın temel veri toplama yöntemidir. Veri toplama sürecinde madde kullanıcılarıyla yapılan görüşmeler, madde kullanan çocuğu olan babalar ile yapılan görüşmelerden daha kısa sürede tamamlanmıştır. Bunun en temel sebebi, madde kullanıcılarına ulaşmada herhangi bir zorlukla karşılaşmamış olmak ve ulaşılan katılımcıların araştırmaya dahil olma noktasında yüksek gönüllülüğe sahip olması olarak belirtilebilir. Ancak madde kullanan çocuğu olan babalar ile yapılan görüşmeler bunun tersi bir nitelik taşımaktadır. Bu noktada babalar ile yapılan görüşmelerin tamamlanması, madde kullanıcıları ile yapılan görüşmelerden uzun bir süre sonra gerçekleşmiştir.

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme

Araştırma sürecinde madde kullanıcılarına ilişkin bazı özellikler, katılımcıların araştırmaya yönlendirildiği sivil toplum kuruluşlarından ve destek aldığı merkezlerden katılımcının onayı ile toplanmıştır. Bu veriler; temizlik süresi, kullanım maddeleri, kullanım yöntemi, tedavi girişimleri gibi bilgilerden oluşmaktadır.

Araştırmanın temel veri toplama yöntemi olan derinlemesine görüşmelerde kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Çalışma 2 farklı gruba birlikte yürütülmesi sebebiyle, her grup için ayrı görüşme formu hazırlanmıştır. Formlar hazırlanırken öncelikle babalar için 66, madde kullanıcıları için 35 sorudan oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Sorular üzerinde yapılan değerlendirmeler, gençlik ve bağımlılık alanında çalışan akademisyen ve saha çalışanlarının katkılarıyla araştırma konusunun dışına taşabilecek ve benzer konuları kapsayan sorular elenmiş ve form son halini almıştır. Sonuçta madde kullanan kişilere yönelik 9, madde kullanan çocuğu olan babalara yönelik 10 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturularak, 3 pilot görüşme yapılmış ve formlar üzerinde katılımcı grubun benzer cevaplar verdiği, anlamakta zorlandığı sorular çıkartılmak suretiyle değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Son değişikliklerin ardından babalar için 13, madde kullanıcıları için 11 sorudan oluşan form ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın Veri Analizi

Katılımcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler, katılımcıların onayıyla birlikte ses kaydına alınmıştır. Araştırmada 12 katılımcı ise ortak belirlenen bir mekânda yüz yüze görüşme yapılmıştır. Diğer katılımcılar ile pandemi şartlarından kaynaklı olarak katılımcıların yüz yüze görüşmeyi kabul etmemesi sebebiyle online görüşme platformları kullanılarak görüntülü görüşme aracılığı ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın veri toplama süreci bitirildikten sonra toplanan veriler analiz edilmiştir. Bu analiz sürecinde, araştırmacının verileri kendi yorumuyla yeniden değerlendirerek sunması şeklinde ifade edilebilecek olan betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek 2016). Analiz yapabilmek adına görüşmelerde alınan toplamda 32 saatlik ses kaydı deşifre edilmiştir. Yapılan deşifre işlemi sonucunda 372 sayfalık deşifre metni ortaya çıkmıştır. İki farklı gruba yürütülen çalışmada, iki farklı deşifre metni oluşmuş ve bu metinler üzerinden gruplar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme ve analiz sürecinde metinde kodlama işlemi yapılmış ve bunun sonucunda 40 farklı kod elde edilmiştir. Madde kullanıcısı katılımcılar ve madde kullanan çocuğu olan babaların deşifre metinlerinin analizi sonucunda oluşan kodlar, araştırmacıyı 3 farklı temaya yönlendirmiş ve veriler bu bağlamda tekrar okunarak yorumlanmıştır.

Analiz sonrasında ortaya çıkan bulguları daha kolay değerlendirebilmek ve sunumu kolaylaştırabilmek adına katılımcılara bu araştırmanın herhangi bir grubunda yer alanların dışında takma isimler verilmiştir. Çalışmada verilen alıntıların sahiplerine ilişkin bazı bilgiler aşağıdaki yönergeye göre alıntı sonrasında verilmiştir.

Madde kullanıcısı olan katılımcılar için:

(Cemil, Bağımlı, 32, Eroin, T/K)

Madde kullanan oğlu olan babalar için:

(Kerim, Baba, 50y, Metamfetamin, T/K)

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliği Yıldırım ve Şimşek'in (2016) Harris, Skipper ve Allen (1993)'den ölçütlere göre değerlendirilecektir.

Bu bağlamda bakıldığında nitel araştırmaların önemli ölçütlerinden birisi olan inandırıcılığın sağlanması için bu çalışmada katılımcılar ile uzun süreli etkileşime dikkat edilmiştir. Araştırmacılar, katılımcı grupla uzun süredir profesyonel anlamda çalışmaları sebebiyle araştırılan gruba ilişkin katılımı gözlem yapma imkanına ve etkileşim olanağına sahiptirler. Bu noktada diğer önemli unsur ise derinlik odaklı veri toplamadır. Araştırmacıların uzun süredir katılımcı grupla çalışıyor olması, verilerin daha derinlikli ve detaylı toplanmasına da olanak sağlamaktadır. Zira katılımcı grubu iyi tanımak, verilerin daha iyi toplanmasını sağlayacak veri toplama araçlarını oluşturma konusunda araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Bununla beraber araştırma sürecinde ve verilerin analizi sürecinde nitel araştırma konusunda tecrübeli akademisyenlerden ve sahada çalışan meslek elemanlarından görüş alınmış ve uzman incelemesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada pilot görüşmeler dışında katılımcılardan elde edilen veriler her seferinde katılımcılara teyit ettirilmemiştir. Sürecin ve görüşmenin doğalında araştırmacı ve katılımcı arasında görüşme sırasında teyitleşme gerçekleşmiş ancak bu amaçlı bir yapı taşımamaktadır. Bu durumun katılımcı sayısının fazlalığından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın inandırıcılık konusundaki

eksikliklerinden bir diğeri ise veri toplama yontemlerinin çeşitliliğidir. Derinlemesine görüşmelerin tek yontem olarak kullanıldığı veri toplama sürecinde farklı veri toplama yontemlerine başvurulmasının, araştırma sonuçlarının inandırıcılığına katkı yapabileceği düşünülmektedir.

Aktarılabilirlik açısından bakıldığında iki önemli kriter ne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ayrıntılı betimleme yapmaktadır. Bu araştırmada verilerin sunumunda ayrıntılı betimleme stratejisi kullanılmış ve okuyucu açısından verilerin anlam kazanması için ayrıntılı betimleme stratejisine bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Aktarılabilirlik açısından önemli bir diğer nokta da araştırmanın katılımcılarının amaçlı örnekleme göre belirlenmesidir. Bu noktada da çalışmamız, gerekli kriteri karşılamaktadır zira katılımcı grubun tamamı amaçlı örnekleme yontemleri kullanılarak belirlenmiştir.

İlker AKTÜRK - Ömer Miraç YAMAN

Tablo 1. Madde kullanıcılarının madde kullanımı ve sosyo-demografik özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Medeni Durum	Meslek	Tercih Maddesi	İlk Kullanım Maddesi	Yoğun Kullanılan/mış Diğer Madde/ler	İlk Kullanım Yaşı	Düzenli Kullanım Süresi	Temizlik Süresi
Metin	27	Erkek	Yüksek Lisans	Evli	İnşaat Mühendisi	Crack(Taş Kokain)	Esrar	Taş Kokain	24	3.5 Yıl	2 gün
Akın	36	Erkek	Lisans Terk	Bekar	Serbest Meslek	Eroin	Esrar	Ekstazi, Çakmak Gazı, “Piyasadaki Her şey”	20	16 yıl	1 yıl
Cumali	45	Erkek	Lise	Evli	Özel güvenlik	Esrar	Esrar	Esrar	13	13 yıl	2 yıl
Yücel	22	Erkek	Lise Terk	Bekar	Elektrikçi	Eroin	Esrar	Bonzai	14	6.5 yıl	1.5 yıl
Çağatay	32	Erkek	Lisans	Bekar	Mobilya İmalatı	Koakin	Esrar	Esrar	17	14 yıl	4 ay
Cengiz	21	Erkek	Lisans terk	Bekar	Mesleği yok	Metamfetamin, Eroin	Bonzai	Esrar, Ekstazi,	14	6 yıl	3 ay
Aydın	19	Erkek	Lise	Bekar	Otel Çalışanı	Katkılı Kubar	Bonzai	Çakmak Gazı, Ekstazi	15	3 yıl	1 yıl
Bekir	23	Erkek	Lise terk	Bekar	Tekstil	Eroin	Esrar	Çakmak Gazı, Bali, Ekstazi, Bonzai	13	7-8 yıl	2 yıl
Furkan	38	Erkek	Lise	Evli	Şöfor	Karışık Kullanımı	Madde Tiner, Bali	“Hepsini kullandım”	13	25 yıl	3 ay
Abdullah	26	Erkek	Lise terk	Bekar	Elektrik Teknisyeni	“Eroin her şey”	dışındaki Esrar	Ekstazi, Bonzai	13	11	1.5 yıl
Salih	34	Erkek	Lisans	Bekar	İyileşme Danışmanı	Eroin	Esrar	Ekstazi, LSD, “hatırlamadığım pek çok madde”	17	10	7 yıl
Kağan	26	Erkek	Lise terk	Bekar	Mobilya Dekorasyonu	Eroin	Esrar	Bonzai, Ekstazi	12	11.5 yıl	2.5 yıl
Yusuf	28	Erkek	Lisans terk	Bekar	E-Ticaret	Kokain	Esrar	Ekstazi ve “eroin dışında her şey”	18	9 yıl	6.5 ay
Yiğit	22	Erkek	Lise Terk	Bekar	Plastik Enjeksiyon Ustası	Metamfetamin	Esrar	Ekstazi, Bonzai, Bali, Tiner	17	4 yıl	1 yıl
Selim	19	Erkek	Lise	Bekar	Mesleği yok	Ekstazi	Ekstazi	Ekstazi	17	1-2 yıl	7 ay
Caner	21	Erkek	Lise terk	Bekar	Serbest Meslek	Eroin	Eroin	Eroin	15	5 yıl	1 yıl

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme

Gökhan	23	Erkek	Lise terk	Bekar	Mesleği yok	Eroin	Eroin	Eroin	22	1 yıl	1 ay
Mert	28	Erkek	Lise	Bekar	Barista	Bonzai	Bali	Esrar, Ekstazi, Xanax, Skunk	12-13	17 yıl	1 ay
Volkan	46	Erkek	Lisans terk	Bekar	Müzisyen	Eroin	Esrar	LSD, Kokain, Ekstazi, Rophynol	19	31 yıl	10 ay 20 gün
Sadık	34	Erkek	Lise	Bekar	Muhasebe	Bonzai	Esrar	Bonzai ve Esrar	16	13 sene	3 ay

Tablo 2. Babaların sosyodemografik özellikleri ve çocuklarının madde kullanım özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Evlilik Süresi	Çocuk Sayısı, Yaşları ve Cinsiyetleri ¹	Çocuğun Kullanılan Maddesi ²	İlk Kullanımdan Ne Kadar Süre Öğrendi? ³	Çocukların Kullanım Süresi ⁴	Mevcut Durum ⁵
Namık	58	Evli	Lisans	Maliyeci	32 yıl	2 Çocuk 29 (E), 23 (E)	Metamfetamin	1.5 – 2 yıl	6 yıl	Temiz
Turhan	54	Evli	Ortaokul	İnşaat İşçisi	32 yıl	5 Çocuk 32(E) 19(K) 16(K) 15 (K) 5(K)	Metamfetamin	3 yıl	10 yıl	Aktif
Kenan	70	Evli	Ortaokul	Esnaf	50 yıl	1 Çocuk 46(E)	<i>Bilmiyor</i>	7 ay	1.5 yıl	Temiz
Necmi	52	Evli	Lise	Fabrika İşçisi	32 yıl	2 Çocuk 26 (E) 14 (K)	Bonzai	5 yıl	10 yıl	Temiz
Ziya	54	Evli	İlkokul	Makina İmalatçı	30 yıl	2 Çocuk 27 (K), 26 (E)	Bonzai	<i>Geç öğrendi</i>	5 yıl	Aktif
İskender	46	Evli	İlkokul	Taksici	20 yıl	4 Çocuk	Esrar	<i>Belirtmedi</i>	6 yıl	Aktif

¹ Birden fazla çocuğu olan katılımcılarda madde kullanımı olan kişinin yaşı italik olarak yazılmıştır.

² Bazı babaların bağımlı çocuklarında çoklu madde kullanımını bulunmaktadır. Bu bölümde babaların kullanımına en çok şahit olduğu ve öne çıkan maddeler sıralanmıştır. Bazı babalar, çocuklarının ne kullandığını bilmemektedir. Bu tabloda “*Bilmiyor*” olarak belirtilmiştir.

³ Babaların burada belirttiği sürelerin “en az” olarak alınmasında fayda görülmektedir. Zira babaların bu süreleri net olarak hatırlamakta güçlük çektikleri gözlemlenmiştir. Bununla beraber bazı babaların net bir süre verememiş, hatırlayamamış ya da bu konuya ilişkin herhangi bir yorumda bulunmamışlardır. Bu durumun söz konusu olduğu görüşmelerde babaların söylemleri olduğu gibi tabloya yansıtılmıştır.

⁴ Bu bölümde babaların verdiği sürelerin “en az” olarak alınmasında fayda görülmektedir. Zira babaların bu süreleri net olarak hatırlamakta güçlük çektikleri gözlemlenmiştir.

⁵ Bu bölümde babalar oğullarının ara sıra madde kullanımını olmasını da “*şuan kullanmıyor*” (K19) olarak belirttikleri gözlemlenmiştir. Bu araştırmada araştırmacı madde kullanım seyrini göz önünde bulundurarak aktif madde kullanıcıya ya da temiz olduğuna karar vermiştir.

İlker AKTÜRK - Ömer Miraç YAMAN

20 (E), 19 (E), 14 (E), 11 (E)

Fikret	64	Bekar	Lisans	Makina Mühendisi	22 yıl	3 Çocuk 30 (E), 28 (E), 20 (K)	Eroin	2-3 yıl	12 yıl	Temiz
Necati	55	Evli	Lise	Emekli	İlk evlilik 4 yıl, ikinci evlilik 12 yıl	2 Çocuk 26 (E) 10 (K)	Kokain	1 yıl	7 yıl	Temiz
Kazım	49	Evli	İlkokul	Kapıcı	26 yıl	2 Çocuk 24 (E) 16 (E)	Bonzai	1 yıl	7 yıl	Aktif
Cemil	50	Evli	Ortaokul	Esnaf	29 yıl	3 Çocuk 29 (E), 25 (E), 21 (E)	Bonzai ve Metamfetamin	1 yıl	6 sene	Temiz
Haydar	57	Evli	Okuma yazma	Emekli	40 yıl	7 Çocuk En büyük 26 (E), En küçük 16 (K)*	Uçucu	3 yıl	13 yıl	Temiz
Serdar	61	Evli	Yüksek lisans	Emekli	30 yıl	2 Çocuk 32(E), 30 (E)	Esrar	9 yıl	12 yıl	Temiz
Harun	56	Evli	Lise	Emekli	31 yıl	3 Çocuk 30 (E), 26 (E), 11 (K)	Bilmiyor	4 yıl	8-12 yıl	Temiz
Tarık	51	Evli	İlkokul	Tornacı	29 yıl	2 Çocuk 27 (E), 20 (E)	Eroin	4 ay	10 yıl*	Temiz
Serkan	48	Evli	İlkokul	İnşaat	23 yıl	3 Çocuk 22 (K), 20 (E), 10 (K)	Uçucu ve Skunk	1 yıl	2 yıl	Aktif
Yavuz	72	Evli	İlkokul	Emekli	42 yıl	3 Çocuk 40 (E), 38 (E), 32 (E)	Bonzai	Hatırlamıyor	6.5 yıl	Temiz
Kasım	55	Evli	Lise	Esnaf	33	1 Çocuk 32 (E)	Eroin	1.5 yıl	11 yıl	Temiz
Nedim	55	Evli	Ortaokul	Tekstil	30 yıl	2 Çocuk 29 (K), 24 (E)	Bonzai	3 yıl	9 yıl	Temiz
Yakup	58	Evli	Lise	Emekli	30 yıl	3 Çocuk 30 (E), 26 (E), 18 (K)	Eroin	Çok gizleyemedi	12-14 yıl	Aktif

Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme

Necmettin	55	Evli	İlkokul	Emekli	30 yıl	1 Çocuk 28 (E)	Eroin	2 yıl	14-15 yıl	Aktif
------------------	----	------	---------	--------	--------	-------------------	-------	-------	-----------	-------

Bulgular

Araştırma sürecinde toplanan verilerin analizi ile birlikte *Babalığa İlişkin Tanımlamalar, Babalar ve Duygusal İletişim ve Madde Kullanım Sürecinde Baba Oğul İlişkisi* olmak üzere 3 tema ortaya çıkmıştır. Bulgular, bu 3 tema üzerinden ele alınacaktır.

Araştırmaya dahil olan madde kullanıcısı katılımcıların, yaş ortalaması 28,5'tir. Madde kullanıcıları grubundaki katılımcıların neredeyse yarısının en az 1 defa eğitim sisteminden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, madde kullanıcısı katılımcıların %65'i madde kullanımına esrar ile başlamıştır. İlk madde kullanımı ise yaklaşık olarak 16⁶ yaşında gerçekleşmiştir. Bu araştırmaya katılan madde kullanıcılarının düzenli madde kullandığı süre 10,3⁷, yıl, ortalama temizlik sürelerinin ise 1,2 yıl olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılım sağlayan madde kullanan yakını olan babaların yaş ortalaması ise 56 olarak bulunmuştur. Bu grupta en az 2 çocuğu bulunan babaların ailelerinde, ailenin büyük çocuğunun madde kullanımı bulunmaktadır. 9 babanın ailesinde benzer bir duruma rastlanılmaktadır. Babalar, çocuklarının ilk madde kullanımının üzerinden yaklaşık 2,5 yıl geçtikten sonra madde kullanımından haberdar olmaktadır (16 baba için durum bu şekildedir). Babaların, madde kullanan çocuklarının ortalama kullanım süresi 8,5 yıldır. 13 babanın madde kullanan çocuğu ise temizliği sürdürmekte, 7'sinin çocuğu ise aktif kullanıma devam etmektedir. Babalar ile yapılan görüşmeler, babaların çocuklarının temiz olduğuna ilişkin inançlarının çok hızlı geliştiği ve 1-2 gün madde kullanımı olmayan çocukları için "artık temiz" ifadesini kullanabildikleri görülmüştür. Burada bir standart yakalayabilmek adına 1 aydan uzun süreli temizliği olanlara "temiz", daha kısa süreli temizliği olanlara ve düşük yoğunlukta kullanım olanlara ise "aktif kullanımda" olarak not düşülmüştür.

Babalığa İlişkin Tanımlamalar

Katılımcıların babalığa ilişkin çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Bu tanımlamalar, babalardan beklentileri ve babalık davranışını etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Dolayısıyla katılımcıların babanın neliğine ilişkin düşüncelerinin anlaşılması önem taşımaktadır.

Baba Sorumluluktur

Babalığa ilişkin önce çıkan tanımlamalardan ilki "sorumluluktur". Katılımcıların söylemlerinde babalığın büyük bir sorumluluk olduğu fikri önemli yer tutmaktadır.

⁶ İlk kullanım yaşını net olarak vermeyenlerde (örneğin K18) küçük olan alınmıştır.

⁷ Ortalama kullanım süresini net vermeyenlerde (örneğin K5) küçük olan alınmıştır.

“Büyük sorumluluk demek. Bir insan yaratıyorsun, dünyaya getiriyorsun. Bu insanın en ufak fikrinden, yaptığı hareketlere kadar sorumlu olman lazım. Dediğim gibi en basitinden ilgilenirsin, spora yazdırırsın, maça götürürsün, bir yere götürürsün. Dünya görüşü aşılarısın. Oğlum dünya böyle bir yer bunlar var dersin. Politik anlamda da görüşünü aşılarısın. Ama ben bunların hiçbirini görmedim. Baba olmak nasıl bir şey bilmiyorum, merak da etmiyorum. Diğer babaları da bilmiyorum ama benim babamın düzgün bir baba olmadığını biliyorum” (Akın/Bağımlı, 36y, Eroin, T.).

Madde kullanıcısı katılımcılardan Akın'ın babasından beklediği davranışları, sorumluluk altında ele aldığı anlaşılmaktadır.

“Yani baba olmak en başta ciddi sorumluluk diyorum ben. Yani annenin bile sorumluluğu sınırlı. Baba onları büyütme yedirmek içirmek hayata hazırlamak zorunluluğu olan bir figür. Bir şemsiye gibi düşün. Öyle olduğunu düşünüyorum. Babanın gölgesi altında gelişiyor her şey. Baba olmadığı zaman birçok şeyin eksik olacağını düşünüyorum. Ama şefkat tabii ayrı bir şey o anne kadar olamaz” (Serdar/Baba, 61y, Esrar, T.).

Serdar Bey de benzer şekilde babalık-sorumluluk ilişkisini kurmaktadır. Babanın sorumluluğu geniş bir perspektiften ele alan Serdar Bey'in söylemleri, babalığı ailenin geçimini sağlayan bir noktaya yerleştirmektedir.

Baba Eğitendir

Babalığın tanımlamasına ilişkin öne çıkan bir diğer nokta babanın eğitici yönüne yapılan vurgudur.

“Ailenin temel taşlarından birisi babalık yani. Çocuğunla ilgileneceksin eşinle ilgileneceksin. Onların geçimlerini sağlayacaksın. Ama her şey para değil, maddiyat değil tabii. Onlara bazı duyguları da aşılaman lazım... Her şey para değildir yani mutlaka. Bazı değer yargıları vardır, onları da empoze etmek lazım. Onları da ettiğimi biliyorum ben yani. Din açısından olsun, şey açısından olsun. Ama olmayınca olmuyor yani” (Namık/Baba, 58y, Meth, T.).

Namık Bey, babanın evin geçimini sağlama görevi olduğu kadar manevi gelişimi sağlamak gibi bir sorumluluğu olduğunun altını çizmektedir. Bu bir noktada babanın, çocuğun ahlaki gelişimi açısından rol alması gerektiği düşüncesini içinde barındırmaktadır. Nitekim Haydar Bey'in söylemleri de benzer bir doğrultudadır.

“Baba olmak, evin temel direği demektir. Her şey onun sırtındadır. Her şey çekip çeviren bir insan demektir. Sadece dünya üzerinde değil, ahiret yönünde de her şeyini çocuklara tanıtıp, onları iyiye ve kötülerden korumak demek. Ben öyle biliyorum” (Haydar/Baba, 57y, Uçucu, T.).

Haydar Bey'in söylemlerinde görüldüğü üzere iyiyi kötüyü tanıtmak, ahiret yönünde katkı sağlamak ve koruyup kollamak babanın önemli görevleri arasındadır. Haydar Bey'in korumak üzerine yaptığı vurgu, farklı katılımcıların söylemlerinde kendisine daha geniş bir yer bulmaktadır.

Koruyup Kollayan

Babalığın tanımlanması noktasında dikkat çeken bir diğer nokta ise babaların koruyup, kollayıcılığına yapılan atıftır. Necmi Bey ve Yakup Bey'in söylemlerinde görülebileceği üzere babalar çocuklarını koruyup, kollayan ve onları tehlikelerden uzak tutan kişilerdir

“Baba olmak evlatlarına kol, kanat geren bir insan yani. Koruyan, kollayan evlatlarını. Böyle biri yani” (Necmi/Baba, 52y, Bonzai, T.).

“Baba demek, can demek. Baba arkasını kollayan demektir. Baba ailenin direğidir. Yarın öldükten sonra değerini anlayacak sonradan. Benim de babam vardı. Allah rahmet eylesin ben öldükten sonra anlamadım, ölmeyen önce anladım değerini ama benim oğlum öldükten sonra anlar değerimi” (Yakup/Baba, 58y, Eroin, K.).

Baba Kuraldır

Babanın neliği üzerine yapılan tanımlamalar arasında öne çıkan son nokta ise kurallar ve sınırların varlığıdır. Salih'in açıklamaları, babanın bir kural niteliği taşıdığı ve bu kuralların takibi noktasında önemli işlev oynayabileceğini düşünmemizi sağlamaktadır. Bununla beraber baba yalnızca başkaları için kural koyan, sınırlar çizen bir konumda değil buna ek olarak söz konusu kural ve sınırlara uyan bir yerde durmalıdır.

“Bir kere yasa olması lazım baba olması için. Kuralları olması lazım. Babaysan kuralların olması lazım ev içinde. Sorumluluk, kural. Sorumluluk dediğim takip edilme. Napiyorsun, ne ediyorsun, nereye gidiyorsun. Ve bu kurallara kendisinin de uyması lazım. Aile içerisinde bir bütünlük olması lazım. Kural evet. Sınırlar ve kurallar üzerinden tanımlıyorum” (Salih/Bağımlı, 34y, Eroin, T.).

Volkan'ın söylemleri de Salih ile paralellik göstermektedir ancak Volkan kuralları bir otorite vurgu üzerinden ele almakta ve babanın sınırları olan bir otorite figürü oluşunu savunmaktadır.

“Bugünkü ben, bilgime göre onun yani çocuğun derdiyle daha çok ilgilenen daha otorite kuran, daha sınırları belli, arkadaşı olmayan, iletişimle dertleşebilen ama bir sınır ama bir otorite olurum ben mesela” (Volkan/Bağımlı, 46, Eroin, T.).

Babalığa ilişkin yapılan tanımların genel itibarıyla babaların yapmaları gereken şeyler ve görevler üzerinden yapıldığı görülmektedir.

Babalar, Oğulları ve Duygusal İletişim

Babalar ve oğulları arasındaki ilişkide duygusal süreçlerin önemli biçimde eksik olduğu göze çarpmaktadır. Bunu birkaç boyutta ele almanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki, babaların oğullarıyla kurduğu ilişki ve iletişimde duygu ifadelerinin eksikliğidir.

“Herkes sevgisini ifade edebilir. Çocukken işte bize çikolata alırdı, hediye alırdı bir şeyler yapardı. Bir yere gzmeye götürürdü, sevgisini gösterirdi yine bir şekilde. He mesela sarılmış mıdır bana? Ben hasta olduğumda işte bipolar hastasıyım, atak geçirmiştım. Bir o zaman hatırlıyorum sarıldığını yani o kadar. Seni seviyorum demiş midir? Hiç hatırlamıyorum öyle bir şey mesela” (Metin/Bağımlı, 27y, Kokain, K.).

Babalar ve oğulları arasındaki duygu ifadeleri genel anlamıyla sarılmak, sevdiğini söylemek vs. gibi eylemler üzerinden okunmaktadır. Zira katılımcılar süreci bu iki eylem üzerinden değerlendirme girişiminde bulunmaktadır. Metin’in söylemlerinde de bu unsurların eksikliği göze çarpmaktadır.

“Annemle ilgili kötü huyları var. Anneme çok fazla sevgi sözcüğü söylemez, çok fazla sevgisini bize belli etmez. Baba, mesela beni seviyor musun derim. Biliyorsun eşşek herif niye söylim sana der. Hiç seni seviyorum demedi bana. Biliyorsun eşşek herif bana söyletme deyip duruyodu. Anneme de hiç seni veriyorum dememiş... Ben onun sebebini hala bilmiyorum ama bize şöyle söylüyor, biliyorsunuz niye söylim ki” (Mert/Bağımlı, 28y, Bonzai, T.).

Mert’in babasıyla ilgili anlattıkları, babasının yalnızca oğluna değil, eşine karşı da duygu ifadesi açısından sorun yaşadığını ortaya koymaktadır. Mert’in babasının özellikle “biliyorsunuz, beni söyletmeyin” şeklindeki tavrı oldukça dikkat çekicidir.

“Ben pek öyle sevgimi gösteremem çocuklara. Göstermem daha doğrusu. Çünkü biz aileden öyle gördük. Bizim babalarımız sevgi göstermezdi... Bilmiyorum, göstermiyoruz işte. Küçükken çok seviyordum. Çok şımarttım. Büyüyünce de aynı işte ama bu yollara bulaşınca soğuyor insan işte... Bizim Anadolu’da genelde böyledir yani. Biz de büyüklerimizden böyle gördüğümüz için” (Necmi/Baba, 52y, Bonzai, T.).

Bir baba olarak Necmi Bey’in ifadeleri, duygularını ifade etme noktasında yaşadığı zorluğu ortaya koymaktadır. Bunun öğrenilen bir davranış olduğunu düşünüldüğü ve kendi babasının da benzer tutumlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Necmi Bey’in “ama bu yollara bulaşınca soğuyor insan işte...” şeklindeki ifadesi, oğlunun madde kullanması babaların oğullarına karşı duygu ifadesinde sorun yaşamalarına neden olabileceği görülmektedir.

“Ya beni sevdiğini ben biliyordum ama bana göstermemeye çalışıyordu abi, hani ben bu çocuğa sevgimi göstermiyeyim mantığında ilerliyordu. Ama neden öyle bir şey

yapıyordu ben bilmiyordum yani. Babalar neden oğullarına sevdiklerini göstermez ki ben bunu hala çözemedim yani. Benim beklediğim biraz sevgiydi. Benimle arkadaş gibi olsa her şey daha farklı olabilirdi. Olmadı abi başaramadık...” (Yiğit/Bağımlı, 22y, Metamfetamin, T.).

Yiğit, babasının kendisine sevgisini göstermediğini vurgulamakta ve bu davranışı anlamlandırmakta zorlanmaktadır. Babasının kendisini sevdiğini belirten Yiğit, babasının duygularını daha çok göstermesinin süreci farklı bir noktaya taşıyabilecek bir nitelik taşıyabileceğini düşünmektedir.

“Yani mesafeli sevgim de var. Yakınlaşma sevgim de var çocuklara karşı... Mesafe bırakacaksın ki çocuklarla yüz beş olmayacan hocam. Aşırı sevgini vermeyeceksin. Disiplinli mesafe bırakmak zorunda insan. Mesafe bırakmazsan, yıllar geçtikçe büyüdükçe seni hiçe sayarlar hocam. Aşırı iyi bir şey değil hocam. Her yerde şart hocam sadece ailede değil. İş yerinde de şarttır. Ana baba arasında da şarttır. Karı koca arasında da şarttır. Yani biraz mesafeli olacan hocam” (Namık/Baba, 58y, Meth, T.).

Yiğit’in “Babalar neden oğullarına sevdiklerini göstermez ki ben bunu hala çözemedim yani.” şeklindeki sorusuna Namık Bey’in söylemleri cevap niteliği taşımaktadır. Namık Bey için çocuklarla “aşırı yüz göz olmak”, duygularını ifade etmek ve sevgi göstermek anlamına gelmektedir. Bu durum ise babanın disiplinini bozabilecek bir yapı taşımaktadır. Dolayısıyla Namık Bey, duygu ifadeleri noktasında bilinçli bir eksiklik sergilemektedir.

Babaların duygu ifadesinde önemli sorunlar yaşamaları, oğullarıyla kurdukları ilişkinin boyutunu da ciddi şekilde etkilemektedir. Zira katılımcıların söylemlerinde bu bağlamda öne çıkan nokta ise madde kullanan kişilerin hem madde kullanım sürecinde hem de öncesinde sorunlarını ve yaşadığı zorlukları babayla değil, anneyle paylaşmalarıdır.

“Abi onun sebebi şeydi, çünkü anne daha rahat oluyor yani. Ama babam hor görmese de onun bir ağırlığı var. Makaramızı falan yapıyorduk ama öyle rahatça konuşamazdık yani bir mesafe vardı aramızda. Babanın bir otoritesi vardı yani evde. Ama annem öyle değildi, onunla rahat konuşabiliyordum, açabiliyordum. Babamla bir konu hakkında yüzeysel konuşurduk ama anne öyle değil, anne sorar... Nedeni, bilmiyorum ama bir mesafe vardı yani. Tamam bizle oyun da oynardı ama yeri gelirdi döverdi de yani. Hep bir mesafe vardı yani açılmazdım ona... Birini sevdiğimde annemle konuşabiliyordum ama babama sadece kız arkadaşım var diyebiliyordum. Adını bile bilmezdi yani” (Yücel/Bağımlı, 22y, Eroin, T.).

Yücel, annesiyle sorunlarını daha rahat konuşabildiğini belirtmekte ve babasıyla ilişkisinin iyi olmasına rağmen aradaki nedeni bilinmeyen bir mesafenin varlığının sorunları babayla konuşmayı engellediğini ifade etmektedir.

“Yani ben babama açılan bir insan değildim abi. Yanlış bir hataya düştüğümde, baba ben bir hata yaptım diyebilen biri değildim. Yani söyleyemiyordum. Çünkü bana çok ters tepkilerle geliyordu... Benim yanlışlar oluyordu en başta, en basitini söyleyeyim sigara içiyordum, ben bunu gidip babama anlatabilirim, baba bak ben böyle bir hataya düştüm, yanlışla düştüm ama ben bu işin içinden çıkamıyorum. İstersen sen mücade et, ben senden gizli saklı içimim. Zaten abi, bu işler hep gizli saklıyla başlıyor. Sigaraya başlıyorsun; ay babam görcek, ay gizli içim, ay şu görcek, derken hep kötü insanların yanına kadar gidiyorsun. Abi ben bunları babama açamıyordum yani” (Yiğit/Bağımlı, 22y, Metamfetamin, T.).

Yiğit ve babası arasındaki ilişkinin de sorun ve zorlukların paylaşımına dayalı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Yanlış yaptığında, hata yaptığında babası tarafından istemediği tepkilerle karşılaşan Yiğit için, karşılıklı ilişkide babanın duygusal varlığı giderek azalmıştır.

“Çünkü niye yapıyor, ben dedim ya hep sert durdum bu konuda. Bana Sefa desin, baba bırakacağı desin, benim yapmayacağı şey yok. Bırakacam deyip de bırakmadığı zaman işte ben o zaman çıldırıyorum çünkü ya emek veriyorsunuz diyorum ya ben Aydın’a birer gün arayla gidip geldim ya” (Tarık/Baba, 51y, Eroin, T.).

Tarık Bey’in ifadeleri, Yiğit’in söylemleriyle birlikte ele alındığında daha da güçlü bir anlam zemini kazanmaktadır. Tarık Bey, çocuğunun madde kullanımını bırakma girişimlerindeki başarısızlığına tahammül edemeyen bir baba profili çizmektedir. Tedavinin veya bırakma girişimlerinin hataların yer aldığı bir süreç olduğu göz önüne alınırsa, bu süreçteki hataları babadan gizlemek veya yalnızca anneyle paylaşmak tercih edilebilecek bir davranış gibi görünmektedir.

“Bildik, yani bir mesafe vardı yani. O biraz benden uzak dururdu, çekinirdi. Annesiyle, ya bildik. Erkek çocuk hep anneyle yüz göz olur anneyle yakındır. Aynı yani...”

+Siz baba olarak bu mesafeyi bilerek mi korudunuz kendi mi gelişti?

Kendiliğinden. Geldiğinizde mesela çocuk uyuyor geç geliyorsanız. Erken geldiğinde yemek, şu, bu, dinlenme. Gerçekte anlamda nitelikte bir ilişki kurulamıyor. Zaten yorgunsunuz, çocukta bitmeyen bir enerji oluyor doğal olarak. Farkına varmadan araya bir mesafe konulması üretiliyor bilinçli olmadan” (Kasım/Baba, 55y, Eroin, T.).

Kasım Bey ise oğlu ile arasındaki ilişkinin, duygusal açıdan eksikliğini çeşitli boyutlarla açıklamaktadır. Burada en öne çıkan nokta babanın çalışmasıdır. Yoğun çalışan babanın yorgunluğu, eve geç gelmesi gibi durumların, yakın ilişki kurulmasının önüne geçebileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Baba Oğul Olamamak: Bir İlişkinin Yoksunluğu

Katılımcıların söylemleri, baba ve oğullar arasında temelde bir ilişki eksikliğine işaret etmektedir. Baba oğul olmamak üzerinden şekillenen ifadeler katılımcı grupların birbirinden beklentilerinin karşılanmadığını ortaya koymaktadır.

“Bizim ilişkimizin adına baba oğul ilişkisi demek yanlış... Yani yok, ilişkimiz yok yani ikili diyalogumuz yok, ortak fikrimiz yok, insan bir karşısına alır oğlunu dünya görüşü aşilar, yani dünyadan haberdar edersin oğlunu, çocuklarını. Oturup muhabbet ettiğimizi bile hatırlamıyorum ben yani. Klasik ya futbol konuşmuşuzdur ya politika konuşmuşuzdur. Bunun da Türkiye'nin %90'ı aynı şeyi yapıyor. Git kahveye orda da futbol, politika konuşuluyor. Bunlar dışında bir şey konuştuğumuzu hatırlamıyorum ben. Hala hatırlamıyorum... Bir insanın oğluyla, çocuğuyla yapabileceği bir dünya şey var. Bizimki yapmamayı seçti. Bir şey diyemiyorum yani. Belki biraz imkansızlıklar” (Akın/Bağımlı, 36y, Eroin, T.).

Akın, babasıyla kuramadığı yakın ilişkinin, baba oğul olmalarının önüne geçtiğini düşünmektedir. Bu söylemlerde dikkat çekici nokta ise baba oğul olamayışı, ortak yürütülemeyen faaliyetler ve babanın beklentileri karşılayamaması üzerinden değerlendirilmesidir. Daha önce ifade edildiği üzere burada babaya ve babalığa ilişkin tanım ve tutumlar oldukça kritik rol oynamaktadır.

“Ben babamla nasıl söyliyeyim, iyiydi aramız kötü değildi. Ama bir baba oğul olmadık hiçbir zaman. Ben babamla hayatımda bir kez futbol oynadım. O da 8. sınıftaydı bir kere sadece. Hayatımda bir kere sadece. Akşamları annem eve gelmiyordu, yemeğe götürüyordu en fazla, en büyük şeyimiz buydu bizim. Yine ben babamı çok seviyorum ama bir baba oğul olmadık biz babamla... Şimdi abi ben dışarda bakıyorum mesela ya da arkadaşlara bakıyorum. Adam almış çocuğunu parka götürüyor, gezdiriyor, onu bunu yapıyor. Ben babamla bunu hiç yaşamadım. Diyorum ya bir kere top oynadım. Bir kere de bana ayakkabı almaya gitmiştik onu yaşadık. Bakıyorum şimdi, baba oğul ilişkilerine bakıyorum diyorum ki biz baba oğul olmadık babamla hiçbir zaman. Benim babam okuluma gelmedi hiçbir zaman, okuldan almaya gelmedi hiçbir zaman. Anasınıfında dedemle babannem almaya geliyordu beni” (Bekir/Bağımlı, 23y, Eroin, T.).

Bekir'in ifadelerine bakıldığında da baba oğul olmama fikri, babadan beklentilerin karşılanmaması ve ortak yürütülecek faaliyetlerde eksiklik üzerinden okunmaktadır. Bekir için birlikte futbol oynamak, bir yerlere gitmek, babasının onu okuldan almaya gelmesi, birlikte gezmek baba oğul olmanın içini dolduracak eylemler olarak kendini göstermektedir. Hem Akın hem de Bekir için “baba oğul olmak” düşüncesi, aradaki ilişkinin kötü olmamasından daha fazlasını gerektirmektedir.

“Doğrusunu söylemek gerekirse bir ilişkimiz yoktu yani. Çocuk bağımsızdı. Bir şey deyince konuşma falan diyordum. Ben sana getiriyordum yiyorsun içiyorsun. Çocukla bir ilişkimiz yoktu yani. Var dersek yalan olur. Çocuk yaşıyordu biz yaşamıyorduk. Baba diyordu spora gidelim, baba diyordu beraber yürüyelim. Ben işten kafayı kaldırmıyordum ki işkoliktim biraz. Çocuk yani bir diyalogumuz olmadı bir arkadaşlığımız olmadı. Oldu yani şu anda bizim arkadaşlığımız vesile oldu yani bu olay. Bizim çocuk tabii bizim özellikle doğulularda, biz Doğulular çocuğu böyle karşına alıp da bir böyle bir ilişkimiz olmaz yani. Genel olarak %90’ı böyle yani” (Serkan/Baba, 48y, Uçucu ve Skunk, K.).

Serkan Bey’in ifadelerine bakıldığında ise çalışma sürecinin, çocuğu ile yakın ilişki kurmasında önemli bir engel olarak görüldüğü söylenebilmektedir. Buna ek olarak, çocuğa sağlanan imkanların, çocuğun duygusal anlamdaki (bir şeyler paylaşmak, konuşmak vs.) taleplerini reddetme zemini hazırlamaktadır. Serkan Bey, çocuğu ile kurduğu ilişkinin bir boyutunu da kültürel faktörlerin oluşturduğunu düşünmekte ve kendi yetiştiği kültürde baba oğul ilişkisinin karşılıklı iletişim ve etkileşime dayanan bir yapıda olmadığını düşündüğü görülmektedir.

“Ben mesela babamla çok top oynamak istiyordum, o zaman madde içmiyorum abi yemin ederim ağzıma hiçbir şey sürmemişim. Sigara dahil içmiyorum belki de. Baba derdim, hadi gel bir top oynayalım, parka gidelim, maç yapalım falan. Ben senle top mu oynucam, işte ben şimdi işten gelmişim, çok yorgunum. Şimdi bunun sırası mı?... Babam evde olduğunda mesela annem işe giderdi, babam evde kalırdı bizle kalırdı babam emekli bu arada, böyle bir moralim bozulurdu, böyle bir sanki hiç sevmediğim düşmanımın beni aynı odaya kapatmışlar. Öyle hissedirdim. İçimde böyle bir burukluk olurdu. Hiçbir şey yapasım gelmezdi böyle bir moralim, hevesim kaçardı yani. Evden babamın yüzünden soğuyordum yani babamın yüzünden evde kalasım gelmiyordu. Öyle oluyordu abi” (Yiğit/Bağımlı, 22y, Metamfetamin, T.).

Yiğit’in söylemleri ise meseleyi daha farklı bir boyuta taşımaktadır. Yiğit için babasıyla kurduğu ilişki oldukça olumsuz bir nitelik taşımaktadır. Özellikle alıntılanan bölümün son kısmında buna ilişkin ifadeler yer almaktadır. Bu noktada daha önceki katılımcılarda görünür olan durumların benzerinin Yiğit’in hikayesinde de kendisine yer bulduğu söylenebilmektedir. Nitekim; birlikte zaman geçirme, ortak faaliyet yürütme, birbirine zaman ayırma gibi noktalarda önemli sorunların olduğu görülmektedir.

“Babama birkaç kere uygulamak zorunda kaldım. Bir keresinde babama bıçak çektim. Bıçak çektim, yere yatırmıştım. Bıçağı da kulağının yanında sapladım. Şu kelimeyi kullandığımı net hatırlıyorum. Ya sen beni öldür ya ben seni öldüreyim çünkü artık dayanamıyorum. Senin bağırmalarına senin bu dayaklarına” (Mert/Bağımlı, 28y, Bonzai, T.).

Baba oğul arasındaki ilişkinin olumsuz niteliği daha ileri boyutlarda da olabilmektedir. Bazı katılımcıların babasıyla kurduğu ilişkide şiddetin baskın bir unsur olduğu ve babaya da uygulanabildiği anlaşılmaktadır. Mert'in söylemleri bu noktada önemli bir nitelik taşımaktadır. Babasıyla daha önceki tecrübelerinin sonucu olarak babasına zarar verebilecek duruma geldiğini anlatan Mert, babasına şiddet içeren davranışlar sergilediğinden bahsetmektedir.

“Televizyonlarda görüyoruz, insanlar babalarına neler yapıyor çünkü artık güç kuvvet size geliyor. Yirmili yaşlar, tam aksi zamanlarınız birkaç kere dövdüğüm oldu babamı yani açık konuşayım. İçinizde birikiminiz var. O anda bir şey söylüyorsunuz, yapmıyor birkaç kere dövdüğüm oldu yani” (Furkan/Bağimli, 38y, Çoklu, T.).

Furkan için de benzer şeylerden bahsetmek mümkündür. Ancak babaya şiddet uygulama noktasında Mert'ten daha farklı bir noktada bulunmaktadır. Nitekim Mert'in söylemleri, ani yapılan bir eylem üzerinden şekillenmekte iken Furkan, farklı bir boyutta bunu tecrübe etmiştir. Hem Mert hem de Furkan için, babalarıyla kurdukları ilişkide şiddet unsuru önemli bir yer tutmaktadır.

Katılımcı babaların ise oğullarına karşı kızgınlık, kırgınlık ve kırılmalı odağında davranışsal sergiledikleri görülmektedir. Bu konuyla ilgili en yoğun söylemler babalardan gelmiştir.

“Şu son zamanlar son birkaç senedir kopmuşuz yani. Yüz göz olmak istemiyorum. Bu durumdan dolayı yüz göz olmak istemiyorum. Adam şimdi ne diyeyim yani. Hem suçlu hem güçlü derler ya. Hiçbir şey yapmamış gibi davranıyor” (Necmi/Baba, 52y, Bonzai, T.).

Necmi Bey, oğlunun madde kullanımı sebebiyle yakın ilişki kurmamaktadır. Buna ek olarak baba oğul ilişkisinde kızgınlığın hâkim olduğu görülmektedir.

“Şu an ilgilenmiyorum İlker Bey. Geliyor, üstünü başını değiştiriyor. Bir şeyler yiyor. Elini yüzünü yıkıyor. Tv seyrediyor. Devamlı eli telefonda. Annesinin telefonunda. Ben ona sekiz tane telefon aldım, hepsini sattı artık almıyorum. İnstagrama giriyor mesajlarda. Mesajlar da zaten belli. Bozacının şahidi şıracı olurmuş. Konuşmuyoruz. Konuşursam biliyorum ya kavga yapacak ya ben sinir olacam” (Kazım/Baba, 49y, Bonzai, K.).

Benzer bir süreçten Kazım Bey de bahsetmektedir. Çocuğu ile kurduğu ilişkide mesafeli bir tutuma sahip olduğu gözlemlenen Kazım Bey, bu şekilde davranmaması halinde olayların daha kötüleşebileceğini belirtmektedir.

“Benim onla ilişkim hep iyiydi. Burda birkaç yıldır ben fazla yaklaşmıyorum artık inanmıyorum onu dinlemiyorum. O kendi kendine konuşur ben inanmam artık... Ben uykuyu seven bir adam değildim. Gerekirse sabaha kadar başında otururdum. Öyle

ilgilendim çocukla. Sabah kalkar işe giderdim. Akşam herkes uyuyuncaya kadar ben otururdum. Onla otururdum. Onun uykusu gelir yatarı ben öyle yatarım... Şuan pek iyi değil. Ben hiç sana şöyle söyleyeyim. Bunu yaptığı sürece yüzünü bile görmek istemiyorum” (Necmettin/Baba, 55y, Eroin, K.).

Madde kullanım sürecinin, babaların çocuklarıyla olan ilişkilerini ciddi manada olumsuz şekilde etkilediği görülmektedir. Babaların bu noktadaki temel refleksleri ise ilişkiyi mesafeli bir tutumla sürdürmek gibi görünmektedir. Necmettin Bey’in ifadeleri de bu düşüncemizi destekler niteliktedir. Necmettin Bey de geçmişte pek çok defa çocuğuna yardımcı olmaya çalışmış ancak bunun karşılığını görememiş olmanın hayal kırıklığı ve kızgınlığı ile birlikte oğlu ile ilişkisini sürdürmektedir.

Tartışma

Madde kullanım sürecinde ve öncesinde babalar ve oğulları arasındaki ilişkinin anlaşılması, bağımlılığın sürdürülmesinin altında yatan dinamikleri anlamak adına önem taşımaktadır. Zira Türkiye’de yapılan bir çalışmada, madde kullanım tedavisini yarıda bırakan kişilerin önemli bir kısmının babalarıyla ilişkilerini “olumsuz” olarak tanımladıkları bilinmektedir (Şimşek vd. 2018).

Çalışmanın bulguları 3 boyutu içermektedir. Öncelikle katılımcıların babalığa yönelik tanımlamalarına, ardından babalar ve oğullar arasındaki duygusal iletişime ve son olarak da babalar ve oğullar arasındaki ilişkideki temel dinamiklere yer verilmiştir. Aslına bakılırsa çalışmanın söz konusu 3 boyutu da birbiriyle ilişkilendirilebilmektedir. Zira babalığa yönelik tanımlamalar, babalardan beklentileri ortaya koymakta, bu beklentiler ise babalar ve oğulları arasındaki ilişki üzerinde önemli bir değişken rolü görmektedir.

Babalara ve babalığa yönelik tanımlamalara bakıldığında bunların genel itibariyle; sorumluluk, eğitici, koruyup kollayıcı ve kural koyucu etrafında şekillendiği görülmektedir. Kocatepe ve Bilgi (2018) tarafından yapılan annelerin gözünden babaları anlamaya çalışan çalışmada babalığın koruyuculuğuna yapılan atıf öne çıkmaktadır. Burakçı (2019) ise yaptığı tez çalışmasında babalığın aile bireylerinin sorumluluğunu alıcı ve otorite oluşuna değinmektedir. Durmuş ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan çalışmada farklı yaş gruplarından katılımcıların ise babanın; sevgi, şefkat, kızgınlık, saygı, evin direği, evi geçindiren, koruyan, otorite, yol gösterici gibi ifadeler ile tanımlandığı ortaya koyulmuştur. Bunlar bizim çalışmamızda öne çıkan bulgular ile uyum göstermektedir. Tarihsel süreç içerisinde ise babalığın eğitici yönüne oldukça fazla vurgu yapılmaktadır (Lamb 2000). Katılımcıların babalığa yönelik tanımlamalarının literatürde daha önce babalıkla alakalı

vurgulanan bazı özellikleri kapsadığı görülmektedir. Bu noktada, babalığa ilişkin tanımlama çabalarının, babaların beklentilerinden bağımsız gelişemeyeceği düşünülmektedir. Nitekim Gül (2019) tarafından yapılan çalışmada babalara yönelik algının, babalardan beklentiler ile ilişkili olduğundan bahsedilmektedir. Bu noktada toplumdaki babalık kültürü konusu gündeme gelmektedir. Zira, babalara ilişkin algıyı ve babalardan beklentiyi toplumdaki babalık kültürü belirlemekte ve beslemektedir. Babalığın bir sorumluluk olduğu yönündeki tanımlama, oldukça geniş bir anlam dairesini kapsamaktadır (Şenol ve Erdem 2018). Babalara yönelik katılımcıların tanımlamalarında sorumluluğa atfedilen davranışlar ise babadan beklenen, babanın yerine getirmesi gerekli davranışlardan oluşmaktadır. Diğer bir tanımda ise babanın eğitici yönü baskın görünmektedir. Babaların çocuklarının eğitimini sağlayabilmeleri beklenmektedir. Ancak burada söz konusu edilen eğitim daha çok ahlaki ve manevi eğitimidir. Din kurallarını öğretme, iyiyi kötüyü göstermek, toplumsal normları öğretmek bunlar arasında gösterilebilmektedir. Babanın bir diğer tanımında ise ailesini ve çocuğunu koruyup kollayabilmesi öne çıkmaktadır. Babanın çocuğunu ve ailesini tehlikelerden, sıkıntılardan koruyup kollaması babalığa yönelik yapılan tanımlamalarda önemli bir yer tutmaktadır. Baba için sunulan son tanım ise babanın kural koyucu, sınır temin edici olmasıdır. Buna göre baba, ailedeki kuralı temsil etmeli ve bu kurallara kendisi de uymalıdır. Doğumun ardından dışarıdaki ilk yabancı olarak çocuğunun hayatına giren baba, ev dışının temsili niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla evin dışını çocuğuna gösterecek ve anlatacak kişiyi temsil etmektedir (Ababay 2016). Bu sebeple babanın toplumsal yönü, kural koyuculuğu ile paralel olarak ele alınabilmektedir. Yine özellikle erkek çocukların, babalarının toplumdaki temsilcileri olması, babanın çocuğuna ilişkin kural koyma ve sınır temin etme görevini pekiştiren bir unsur olarak değerlendirilebilir (Rotundo 1985).

Babalar ve oğullar arasındaki ilişkide öne çıkan unsurlardan bir diğeri ise duygusal iletişimidir. Babalar ve oğullar arasındaki duygusal iletişim önemli sorun alanlarından birisini oluşturmaktadır. Özellikle babaların, oğullarına karşı eksik duygu ifadesinde bulunmaları bunların başında gelmektedir. Babalar ve oğulları arasında fiziksel duygu ifadesi (sarılmak, öpmek vs.) ve sözel duygu ifadesi (sevdiğini söylemek, sıcak söylemlerde bulunmak vs.) şeklinde iki boyutun varlığından söz edilebilmektedir. Babaların genel itibarıyla hem sözel hem de fiziksel duygu ifadesi açısından sorun yaşadığı ve bunları yeteri kadar gerçekleştiremediği anlaşılmaktadır. Emmelkamp ve Heeres (1988) tarafından eroin bağımlısı ve çoklu madde kullanımı olan kişilerle yapılan çalışmada da babalar ve çocukları arasında duygusal iletişimin çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Babaların eksik duygu ifadesinde bulunmaları, oğullarıyla

olan ilişkilerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Tecik'in (2012) yaptığı Türk babalar ile yaptığı çalışmada babaların öne çıkan özellikleri otoriter, mesafeli ve erişilemezlik olarak bulunmuştur. Bu noktada erişilemezliği, duygusal ve manevi olarak yorumlamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu tarz babalıklar ise geleneksel babalık kategorisinde değerlendirilebilmektedir. Geleneksel babalığın, katı babalık özellikleri sergileyebildikleri düşünülmektedir (Yalçınöz 2011). Nitekim daha katı babalarda duygusal mesafenin yüksek olduğu bilgisi de Tecik'in (2012) çalışmasına öne çıkmaktadır. Zira duygu ifadesindeki eksiklik, duygusal mesafeyi doğurabilecek bir potansiyel taşımaktadır. Nitekim, Onur'un (2012) yaptığı çalışmada babalar ve oğulları arasındaki duygusal mesafeden bahsedilmektedir. Katılımcıların söylemlerinde de görülebileceği üzere babalar ve oğulları arasında soğukluk, yeteri kadar yakın olmama ve mesafenin varlığından söz edilmektedir. Bu bulguların benzerine Schwartzman (1975) tarafından 20 madde kullanıcısı ile yapılan çalışmada da rastlamak mümkündür. O çalışmada da babalar, duygusal mesafe ve reddedici tavırlarıyla öne çıkmaktadır. Babaların duygusal iletişim açısından yaşadıkları sorun baba oğul arasındaki ilişkiyi etkilemekte ve çocukların yaşadıkları sorunları ve zorlukları babalarıyla değil, anneleriyle konuşmalarını sağlamaktadır. Begum ve Mahmood (2019) tarafından yapılan araştırmada özellikle madde kullanan ergenler ve babaları arasında soğuk, mesafeli ve duygusal yakınlık içermeyen ilişkilerin yoğun olduğu ortaya koyulmuştur. Bu noktadan bakıldığında babalar ve oğulları arasındaki söz konusu mesafenin, eksik duygu ifadesinin bir sonucu olabileceği değerlendirilirse, bu durumun aynı zamanda çocukların yaşadıkları problemleri babadan ziyade anneye anlatma noktasında daha gönüllü olmasını da etkileyebilmektedir. Nitekim annelerin, babalara kıyasla daha fazla duygu ifadesinde bulunduğu ve daha fazla duygusal duyarlılık göstermesi, sorunların ve zorlukların anneler ile paylaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Annelerin duygusal duyarlılığına karşın babaların tepkiselliği ve agresif tutumları bu süreci pekiştiren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Annelerin bu tutumu, tedavi sürecine katılım olarak değerlendirilebilir. Annelerin çocuklarının bakımında sıcak, duygusal yakınlığı içeren ve destekleyici yaklaşımları yüksek katılım ile karakterize edilmektedir (Pleck, 2010). Bu yönüyle annelerin buradaki tutumu, çocuk bakımındaki katılıma benzemektedir. Babaların oğullarıyla aralarındaki mesafeye zemin hazırlayan duygusal iletişimin en önemli unsurlarından birisi olan duygu ifadelerinde eksiklik, iki boyutta kendisini göstermektedir. Babalarda duygu ifade etme becerisinin eksikliği ve böyle bir davranışı öğrenememiş olma gibi durumlar, babaların duygu ifadesinde bulunamamasını etkileyebilmektedir. Bunun tam karşısında ise babaların bilinçli olarak duygu ifadesinde bulunmamaları yer almaktadır. Bu

durumun Tecik'in (2012) katı babalar olarak sınıflandırdığı ve mesafeli ilişkilerin ve otorite tavrının ön planda olduğu baba çocuk ilişkisinde daha çok görülebileceği düşünülmektedir. Bunun altında yatan sebeplerden en çok öne çıkanı ise duygu ifadelerinin babanın otoritesi ve kural koyucu özelliklerini sarsabilecek nitelikler taşıdığına yönelik düşünceler olarak değerlendirilmektedir (Demir ve Türkdoğan 2020). Burada beceri eksikliği ve tutumlara bağlı olarak eksik duygu ifadesinin farklı şekillerde yorumlanabileceği görülmektedir.

Katılımcıların baba oğul ilişkisine yönelik söylemlerine bakıldığında aradaki ilişkinin genel itibariyle olumsuz nitelik taşıdığı görülmektedir. Baer ve Corrado (1974) tarafından yapılan araştırmada da madde kullanıcılarının babalarına yönelik algılarının olumsuz nitelikler taşıdığı bulunmuştur. Bu sonuçlarla birlikte düşünüldüğünde, ilişkiye yönelik olumsuz algıların da baskın olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle madde kullanıcılarının söylemlerinde öne çıkan “baba oğul olamamak” ifadesi, katılımcıların babalarından beklentilerinin yerine gelmeyişi üzerine temellendirilmektedir. Burada tam bir ilişki eksikliğinden bahsetmek mümkündür. İlgisizlik ve yetersiz ilişki ön plandadır. Larner ve Teffereller (1964) tarafından yapılan çalışmada, madde kullanan kişiler ve kullanmayan kişiler arasında yaptıkları araştırmada, madde kullanımı olanların olmayanlara kıyasla babalarıyla daha olumsuz ilişkilerinin olduğu ya da ciddi bir ilişki eksikliği yaşadıkları ortaya koyulmuştur. Yaşamın içerisinde baba figürünün önemli düzeyde aşınmış olduğu görülmektedir. Ortak yapılan faaliyetler ve birlikte geçirilen zamanda önemli düzeyde sorun bulunmaktadır. Dolayısıyla kişinin hayatında babası eksik bir figür olarak kalmaktadır. Zayıf ilişkiye ek olarak, geçimsizliğin ve sorunların ön planda olduğu baba oğul ilişkileri de bu araştırmada katılımcıların söylemlerinden çıkarılanlar arasında yer almaktadır. Babalar ve oğulları arasındaki bu gergin atmosfer, şiddet uygulamaya dönebilmekte ve oğullar ve babaları arasında şiddetin baskın olduğu bir ilişki biçimi gelişebilmektedir. Bu noktada, babalar ve oğulları arasında zayıf, gergin ve geçimsiz tarzda ilişkilerin varlığından söz edilebilmektedir. Bu noktada babaların reddedici tavırlarının öne çıktığı düşünülmektedir. Nitekim Caliendo ve arkadaşlarının (2017) yaptığı çalışmada, madde kullanıcılarının babalarında önemli düzeyde reddedici tavırların olduğu ortaya koyulmuştur. Bu tavırların, baba oğul arasındaki ilişki ve etkileşimi olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Madde kullanım süreci tüm bu ilişkileri pekiştirebilmektedir. Duygusal ihtiyaçların giderilememesi baba oğul arasındaki ilişkide daha mesafeli tutumların gündeme gelmesine ve ilişkiyi güçlendirecek ve geliştirecek gelişmelerin önünün tıkanmasına neden olabilmektedir. Babaların tutumlarına bakıldığında ise ilişkide hayal kırıklığı, kırgınlık ve kızgınlık yaşama noktasında oldukça yatkın oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle tedavi sürecinde yaşanan hatalara karşı olan

tahammülün oldukça düşük seviyelerde seyrettiği ve doğası gereği hatalarla seyreden tedavi sürecinde babanın, oğlunun madde kullanım durumuna göre konum aldığı ve ilişkisini buna göre düzenlediği anlaşılmaktadır.

Babalar ve madde kullanan oğulları arasındaki ilişkinin madde kullanım sürecinde ve öncesinde nasıl seyrettiğini anlamlandırmak, özellikle tedavi sürecinde yaşanabilecek muhtemel ilişki sorunları önlemek, önlenemiyorsa tedbirler alabilmek açısından önem taşımaktadır. Bu noktada babaların içsel tecrübeleri üzerinde daha fazla eğilmek gerektiği hem akademik hem de pratik anlamda babalar üzerine yapılan çalışmalara yoğunluk verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ababay, S. (2016). What Happens When Fathers And Children Talk About Each Others' Mental States in Play? : The Development Of Social Representations And Affect Regulation Capacity, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Begum, F., Mahmood, S. I. (2019). Exploring Psychological Correlates Of Peers And Fathers of Drug Addict Adolescents, *Dhaka University Journal Of Biological Sciences*, 28(1), 9-20.
- Burakçı, G., A. (2019). Gündelik Konuşmalarda Modern Babalığa ve Babalığın Nesiller Arası Aktarımsal Bağlamına Dair Kullanılan Açıklayıcı Repertuarlar ve İdeolojik İkilemler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Caliendo, C., Senese, V. P. ve Cantone, D. (2017). Parental Rejection, Addiction And Current Fathering: A Comparative Study, *Rivista di Psicologia Clinica*, 1, 59-69.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Ankara: Siyasal.
- Demir, R., Türkdöğün, T. (2020). Baba-Çocuk İlişkisi Bağlamında İtaat ve Sanatta Kurban, *Tykhē Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(9), 190-216.
- Durmuş, E., Sumbas, E., Göktürk, R. vd. (2021). Çocukluktan Yetişkinliğe Baba Kavramı, *Ulakbilge*, 57, 174-191.
- Eldred, C. A., Brown, B. S. ve Mahabir, C. (1974). Heroin Addict Clients Description of Their Families Of Origin, *International Journal of the Addictions*, 9(2), 315-320.
- Emmelkamp, P. M. G., Heeres, H. (1988). Drug Addiction and Parental Rearing Style: A Controlled Study, *Int. J. Addict*, 23(2), 207-216.
- Glavak, R., Kuterovac-Jagodic, G. ve Sakoman, S. (2003). Perceived Parental Acceptance-Rejection, Family-Related Factors and Socio-Economic Status of Families of Adolescent Heroin Addicts, *Croatian Medical Journal*, 44(2), 199-206.
- Gruber, K. J., Taylor, M. F. (2006). A Family Perspective for Substance Abuse: Implications from the Literature, *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 6(1-2), 1-29.

- Gül, Ş. (2019). 3-6 Yaş Arası Çocuğu Olan Ebeveynlerin Babalık Rolüne İlişkin Algılarının ve Babalık Rolünün Yeterliliğine Dair Görüşlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Harbin, H. T., Maziar, H. M. (1975). The Families of Drug Abusers: A Literature Review, *Family Process*, 14(3), 411-431.
- Kocatepe, B., Bilgi, S. (2018). Toplumsal Bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam Öykülerinde Baba İmgesi, *Fe Dergi*, 10(2), 43-59.
- Lamb, M. E. (2000). The History of Research on Father Involvement: An Overview, *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23-42.
- Larner, J., Tefferteller, R. (1964). *The Addict in The Street*, New York: Grove Press.
- Orford, J., Copello, A., Velleman, R. vd. (2010). Family Members Affected By A Close Relative's Addiction: The Stress-Strain-Coping-Support Model, *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 17(1), 36-43.
- Özkardeş, G. O. (2010). *Baba Olmak*, İstanbul: Remzi.
- Pleck, J. H. (2010). Paternal Involvement: Revised Conceptualization and Theoretical Linkages with Child Outcomes. Lamb, M.E. (Ed.), *The Role of the Father in Child Development* içinde (58-93). Wiley.
- Prendergast, T. J. (1974). Family Characteristics Associated with Marijuana Use Among Adolescent, *Int. J. Addict*, 9(6), 827-839.
- Roth, J. D. (2010). Addiction as a Family Disease, *Journal of Groups in Addiction & Recovery*, 5(1), 1-3.
- Rotundo, E. A. (1985). American Fatherhood: A Historical Perspective, *American Behavioral Scientist*, 29(1), 7-23.
- Schock, A. M., Gavazzi, S. M., Fristad, M. A. vd. (2002). The Role of Father Participation in the Treatment of Childhood Mood Disorders, *Family Relations*, 51(3), 230-237.
- Stern, M., Northman, J. E. ve Van Slyck, M. L. (1984). Father Absence And Adolescent Problem Behavior: Alcohol Consumption, Drug Use and Sexual Activity, *Adolescence*, 19(74), 301-312.
- Şenol, D., Erdem, S. (2018). Babalık Kültürü ve Kimliği, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (2), 1-16.
- Şimşek, M., Dinç, M. ve Ögel, K. (2018). Determinants of the Addiction Treatment Drop-Out Rates in an Addiction Counseling Centre: A Cross-Sectional Study, *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 1-9.
- Yalçınöz, B. (2011). Çocuk Olmaktan Baba Olmaya: Türkiye'deki Babalarda Kuşaklararası Bir Karşılaştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin.